

FERİT KAM'IN TERCÜME-İ HAL HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ VE KINALIZADE İLE İLGİLİ BİR DENEMESİ

Enver UYSAL*

ÖZET

Tercüme-i haller (biyografiler), zaman diliminde bizden önce yer alan büyük şahsiyetlerin, fikir adamlarının düşünce ve mesajlarının bize doğru şekilde ulaşmasında ve onların kişilikleri hakkında sağlam bilgilere sahip olmamızda büyük önemi haizdir. Bu sebeple, bir biyografi yazarının, biyografisini verdiği kişinin şahsiyeti hakkında bize fikir verebilecek bütün rivayetleri büyük bir dikkatle gözden geçirmesi, güvenilir olanlarından hiçbirini "bir değeri yoktur, ne faydası olacak ki..." gibi düşüncelerle bir kenara itmemesi gereklidir. Onun önemsemediği bu rivayet, o kişinin en gizli kalmış bir yönünü açığa kavuşturabilir. Yaptığı iş bakımından biyografi yazarını heykeltraşa benzeten Ferit Kam, bunlardan birinin (biyografi yazarının), herhangi bir büyüğün ruhf ve manevî cephesini, diğerinin (heykeltraşın) ise, o kişinin fizikî görünümünü dile getirdiğini belirtir. Gerçek biyografi, kusursuz ve noksatsız bir heykel gibi, kişinin gerçek şahsiyet ve düşüncelerini ortaya koyabilen biyografidir. Ferit Kam'ın büyük Türk ahlakçısı Kınalızade Ali Efendi ile ilgili biyografisi, bu konuda küçük, fakat güzel bir örnek özelliğini taşımaktadır.

SUMMARY

The biographies are of the great importance for us to utilize from the ideas arising from the philosophers and famous people who had lived in the past. On account of this point, one writing a biography must take every details relating to the author or philosopher into consideration and must not ignore anything dealing with him. Because, the point that the writer does not give importance can explain the most striking side of him. Ferit Kam who compares biography writer to sculptor says that biography writer reflects the interior and spiritual sides of a famous person and that, sculptor reflects the physical sides of him. A biography which is like a perfect and desired statue should reflect the ideas and personality of a man. The biography dealing with Kınalızade Ali who is the great Turkish moralist that was written by Ferit Kam is short but the most striking example of all its resembles.

* Arş. Gör.; Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

* 1864 Yılında İstanbul'da doğan Ömer Ferit Kam, ilim, felsefe ve edebiyat alanında memleketin ender yetiştiirdiği şahsiyetlerden biridir. Rüştüeyi bitirdikten sonra aldığı özel derslerle Tıbbiye'ye giren genç Ferit, iki yıl sonra — mizacına uygun gelmediğinden — burayı bırakarak Hukuk'a yazılmışsa da, yine ikinci yılda babasının vefatı üzerine burayı da bitirmek nasip olmamıştır. O artık kendi imkânlarıyla yetişmek zorundadır.

Kısa zamanda ilerlettiği Arapça, Farsça ve Fransızca onun araştırmacı zekâsını derinleştirir. Bir yandan da cami derslerine devam etmektedir. 1905 yılında M. Asım Efendi'den icazet alır. Bu dönem, onun düşünen zihninin en buhranlı dönemidir. Meşhur filozoflardan, tanınmış tarikat şeyhlerine kadar başvurmadık kapı bırakmayan genç adamın imdadına Mesnevî yetişecek ve ondan alacağı feyz ile zihni biraz sükunet bulacaktır. Onun, böyle buhranlı dönemlerinde iman konusunda; "nass ile sabit olan hususları nassı aynen kabul ile iktifa eylemelidir," diyerek son sözü kalbe bırakması, üzerinde düşünmeye değer bir noktadır. Son teselliyi Mevlâna'da bulması, Mesnevî'ye iltica etmesi de bunun kanıtıdır.

Ferit Kam, kendine okuma ve araştırma sahası olarak üç konu seçmiştir: Edebiyat, din ve felsefe. Edebi zevki o kadar büyüktür ki, anlaşılması güç beyitleri bile kolaylıkla çözer, onda yeni birşeyler bulmak, yeni bir anlam keşfetmek maksadıyla, ilk okuduğunda anladığını hemen unutup onu tekrar tekrar okumak isterdi.

Din ve felsefe sahasında ise, zihnini en çok meşgul eden; Allah, kâinat, insan, ahlâk, kaza ve kader, vahdet-i vücûd... gibi konulardır. Tarih ise, daha çok boş kaldığı zamanlar zihnini dinlendirmek gayesiyle, ibret nazarıyla okuduğu bir ek sahadır.

Üstad'ın en çok sevdiği ve sık sık sohbet ettiği dostları; M. Akif ile Tahir Ölgün'dür. Onu, yazmaya ve yazdığını neşre en çok teşvik eden, M. Akif'tir. Ahmet Naim, İzmirli İsmail Hakkı ve Süleyman Nazif de onun, bilgi ve faziletine inandığı, aramaktan geri durmadığı kişiler arasındadır.

Resmî hayatı ise, 1887'de Hariciye Nezareti tercüme bürosundaki görevi ile başlayan Ferit Kam, bir süre sonra Maarif Nezareti'nde Fransızca, 1914'te de İstanbul Dârülfünunu'nda Türk Edebiyatı öğretmenliğine tayin edilir. 1917'de Süleymaniye Medresesi Umûmî Felsefe Tarihi, 1919'da Edebiyat Fakültesi Şerh-i Mütûn, 1924'te de İran Edebiyatı müderrisliğine atanır ve bu görev 1933'te Dârülfünunun lâğvına kadar devam eder. Üstad'ın bundan sonraki on yılı öğretmenlik mesleğinden ayrılmanın üzüntüsüyle, ama yetenekli öğrencileriyle özel olarak ilgilenerek geçer. Ve nihayet, 21 Mayıs 1944'te vefat eder.

ESERLERİ:

- 1- Muhtelif dönemlerde yazdığı Türkçe ve Farsça şiirler
- 2- İran Edebiyatı Tarihi
- 3- Metin Şerhleri (Darülfünunda verdiği ders notları)
- 4- Dîni-Felsefî Musahabeler (Bu eser, S. Hayri Bolay tarafından sadeleştirilerek "Dîni-Felsefî Sohbetler" adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında basılmıştır.)

5- Vahdet-i Vücûd (İstanbul, 1331)

6- İlmî Mabaddettabia (Emile Boirac'tan terc. İst. 1343)

7- Mebâdi-i Felsefeden İlm-i Ahlâk (Ank. 1339-1341. Bu eser de E. Boirac'ın "Felsefenin İlkeleri" adlı eserinin "Ahlâk İlmi" bölümünün tercümesidir.)

8- Kınalızâde Ali Çelebi (Darülfünun Edebiyat Fak. Mecmuası, 1332, sayı: IV, s. 357-379. Bu makalenin daha çok "Ahlâk-ı Alâî ve Kınalızâde'nin ahlâktaki metodu" ağırlıklı düşünceleri üzerinde Hüseyin Algül tarafından bir çalışma yapılmış olup, Nesil Dergisi, Yıl: 3 (Şubat 1979), sayı: V'te yayımlanmıştır.)

Ferit Kam'ın hayatı ve eserleri hakkında daha geniş bilgi için Bkz: Levent, Ağâh Sırrı, Profesör Ferit Kam Hayatı ve Eserleri, İst. 1946; Kam, Ferit, Dîni-Felsefî Sohbetler (S. Hayri Bolay'ın yazdığı Giriş), s. 9-21.

tesî Mecmuası (yıl: 1332; sayı: IV)'nda yazdığı "Kınalızade Ali Çelebi" başlıklı 23 sayfalık bir makalede dile getirir ve bir örnek olması bakımından da Kınalızade'nin — büyük düşünce ve araştırma mahsulü — bir tercüme-i halini verir. Biz, halâ geçerliliğini, hatta orijinalliğini koruması açısından, onun bu konudaki fikirlerini daha yakından tanıyıp, ilgilenenlere de tanıtmaya çalışacağız.

Zaman zaman, geçmişte yaşamış büyük şahsiyetlerin hal tercümeleri (biyografi, özgeçmiş) yazılır. Onların unutulmaması, fikirlerinin ve hayatları boyunca uğruna çalışıp insanlığa sunmak istedikleri mesajların daha sonraki devirlere ve daha geniş kitlelere ulaşması için bu gereklidir de. Geçmişteki büyüklerin (bu bir düşünür de olabilir, devlet adamı vs. de..) mesajları sonraki nesillere üç yolla ulaşabilir:

a) Kendilerinin yazdığı eserlerle,

b) Ansiklopedik mahiyette yazılmış, pek çok biyografi ihtiva eden eserlerle,

c) Tek bir kişiyi, onun düşünce ve dünyasını konu edinen makale ve kitaplarla.

Şüphesiz, anlamak veya anlatmak istediğimiz "büyük şahsiyet" hakkında doğru bilgi edinmemiz için en güvenilir yol (a) şikkından yararlanmadır. Ancak, her büyüğün, düşünce ve icraatını yansıtacak bir eser bırakmış olduğunu söylememiz güçtür. Bu takdirde (b) veya (c) bendindeki eserlerden yararlanmamız gerekecektir. Tercüme-i hal deyince de akla bu son iki şık gelmektedir. Bunların sıhhatli ve detaylı oluşu, hem tarihi tekerrürden kurtaracak, hem de geçmişten ders alma, abide şahsiyetlerin örnek yaşantısından istifade oranını arttıracaktır.

Öyleyse, büyük adamları yaşatmak demek, onların eserlerine sahip çıkmak, anlayıp onlardan istifade etmek ve onları anlayamayan yeni nesile de tanıtmak, onlara ait bölük-pörçük birtakım bilgileri anlaşılır bir dille istifadeye sunmak demektir. Bu, sözkonusu kişinin mesleğine göre, çalışmaları ve düşünceleriyle halefine örnek olması bakımından gerekli ve önemlidir. Burada gaye, örnek ve ibret almak, düşüncelerinden yararlanmaktır. Kur'an-ı Kerim ve hadisi şeriflerde de pek çok şahsiyetler ibret olması, ders alınması bakımından müspet ve menfi yönleriyle anılmamış mıdır?

Ferit Kam, sözünü ettiğimiz makaleye "tercüme-i hallerin nasıl olması gerektiği" üzerinde durarak başlar. Ona göre, bir sanatkarın elinden çıkan bir heykel, temsil ettiği kimsenin fizikî görünümünü nasıl bariz çizgilerle ortaya koyarsa, manevî sûret hükmünde olan tercüme-i haller de, sahiplerinin rûhî ve manevî cephelelerini milletin kalbinde aynen öyle şekillendirmiş olurlar. Heykeltraş ile biyografi yazarı arasında — yapmak istedikleri açısından — çok önemli bir benzerlik vardır. Ancak, birincisi bir büyüğün maddî sûretini, ikincisi ise manevî sûretini, ruh dünyasını aksettirmeye çalışır. Heykel ile, temsil ettiği kişinin fizikî görünümleri arasında — olması gereken benzerlik — sağlanamamışsa, gayeye hizmet açısından bu çalışmanın bir değer ifade ettiğini söylemek zordur. Bu takdirde, eser diye iddia edilen şey, donuk bir kitle yığımindan ibaret kalır. Aynı kriter (ölçü), manevî sûret dediğimiz tercüme-i haller için de geçerlidir.

Pekiyi, İslâm bilginlerinin şimdiye kadar yazdıkları tercüme-i haller acaba bu ölçüye uyuyor mu? Kam'ın bu konudaki düşüncesi olumsuzdur. Selef tarafından tercüme-i hale dair yazılan eserlerin büyük bir kısmı acemi heykeltraşların ellerinden çıkan, pek kıymet ifade etmeyen birtakım taslaklardan başka birşey değildir ona göre. Hatta taslak olmaları bile güçtür. Çünkü "bir şeyin taslağı demek, onun yalan-

yanlış bir nümûnesi demektir. İnsan ona baka baka, temsil ettiği şahıs veya şey hakkında oldukça doğru bir fikir edinebilir. Halbuki şimdiye kadar yazılan biyografilerin çoğunda, genellikle şahısların gerçek hüviyetleri ortaya konamamıştır. Bunun sebebi ise, bizde çoğunlukla birinin hayatı deyince; ilk plânda, onun devlet kademelerindeki hizmetinin akla gelmesi, bunun haricindeki çalışmalarına önem verilmemiş olmasıdır.¹ Meselâ bir alimin, bir şairin payeden payeye, mevkiden mevkiye yükseldiği günü gününe tespit edilirken, onun şahsiyeti hakkında bize bilgi verecek, özel hayatına ait bazı menkıbelerin kaydına itina gösterilmemiştir.

F. Kam, bu konuda açık bir örnek olarak Zeyl-i Şakâik müellifi Atâi'yi göstermektedir. O, Bakî'den bahsederken, onun şahsiyetini aksettirecek manevi meziyetlerini değil de, daha çok sırtındaki kürk ile başındaki örfi² vs. gibi şekil ve arızî şeylerle onun maddî görünümünü dile getirmeye çalışmaktadır. Halbuki bize gerekli olan, onun rûhî cephesi ve şairliği'dir.

Böyle bir şahsiyet tahlili ortaya koymak için de, o kişinin hayatına ait şeylerin en önemlilerinin yanında, basit gibi görünenler (dost veya talebe-hoca, hoca-talebe ilişkilerinde, hatta devlet ricali ile olan görüşmelerinde hakim olan hava veya tutum nedir?.. vb. şeyler) de tespit edilmelidir. Çünkü önemsiz gibi görünen çok şeyden mühim neticeler elde edilebilir. Hatta insan ruhunun en gizli sırları, bazan böyle önemsiz perdeler altında gizlidir. "İnsanın ne olduğunu bildiren, hayatındaki mûtaad ve basit gibi görünen şeyler, günlük hayat kesitinden alınmış bazı dilimlerdir. Mûtaad olmayan davranış ve sözlere zorlama girmiştir. Onlar şahsın ne olduğunu değil, ne olmak istediğini göstermektedir."³

Bu konuda şimdiye kadar yazılan eserlerin ihtiva ettiği bu mahzurdan ve meselenin rûhî cephesine pek ağırlık vermemelerinden dolayı, istenilen ölçüye uygun bir biyografi yazmak oldukça güç görünüyor. Bununla beraber, merhum Ferit Kam, geniş bir kaynak taraması ve arşiv çalışması neticesinde Kınalızade ile ilgili başarılı bir tercüme-i hal örneği vermiştir:

KINALIZADE ALİ EFENDİ

1510 yılında Isparta'da doğan Kınalızâde, bir ara Fatih'e muallimlik yapan ve onun teveccühüne mazhar olan Abdülkadir Hamidi Efendi'nin torunu, Anadolu kadılığı yapmış olan Emrullah Efendi'nin de oğludur. Dedesi Abdülkadir Efendi'nin sakalına kına sürmüş olması, soyundan gelen neslin "Kınalızâde" diye anılmasına sebep olmuştur.

İlme gönül veren bir aileden oluşu sebebiyle babadan intikal eden ilimle yetinmeyen Ali Efendi, bilgisini arttırmak ve ufkunu genişletmek gayesiyle devrin meşhur medreselerinde, meşhur hocalarından da ders almış, kendini daha güzel yetiştirmek için olanca gayretini sarfetmiştir.

1 Kam, Ferit, "Kınalızâde Ali Çelebi", Darulfünun Edebiyat Fak. Mec., İst. 1332, Yıl: 1, Sayı: IV, s. 358.

2 Osmanlı Devletinde ilmiye ricalinin; kazasker, kadı ve müderrislerin giydiği kavuk.

3 Kam, F., a.g. makale, s. 359.

HAKKINI ARAMADAKİ CESARETİ VEYA EHLİYETİNİ İSPATI

Ferit Kam, bu konuda Kınalızâde'nin hayat akışından birkaç kesit naklederek onun cesaret ve liyâkatini anlatmaya çalışır:

Ebussuud Efendi'nin Rumeli kazaskerliği yaptığı dönemde, Kınalızâde Ali Efendi bir medreseye tayinini beklemektedir. Ama, Ebussuud Efendi, Kınalızâde, Çivizâde'ye intisab etmiş, ondan ders almıştır diye, bu genç adayın tayinini yapmaktadır. Ali Efendi bir gün kendi yazmış olduğu kitapları koltuğu altına alıp Ebussuud'un makamına varır. Ne istediği sorulunca cevap olarak;

— "Efendim, arkadaşlarım emellerine ulaşmak için devr-i ebvâb ederlerken (görev almak için çalmadık kapı bırakmazken), fakir de bu kitapların fasıl ve ebvâbını (bölümlerini) devrediyordu. Zaman-ı devletinizde bir şeye nail olmayacak isek, bâri bu bâbı (konuyu) kapatıp başka bâba (kapıya) müracaat edelim." diyor.

Ebussuud Efendi, Kınalızâde'nin bu cür'etli çıkışı karşısında — alınıp gerekeni yapmaya teşebbüsü beklenirken — kızmamış, hatta onu hemen Edirne'deki Hüsamîye medresesine tayin etmiştir. Yanındakilere de;

— "İşte insan olan böyle fiilen isbat-ı ehliyet suretiyle hakkını istihsal eder. Emeline kavuşmak için şunun-bunun delâletine müracaat etmek insanlık değildir." diyerek güzel bir insaf ve kadirşinaslık örneği göstermiştir.

Kınalızâde Şam kadısı iken, bölgenin büyük bilginlerinden sayılan Şeyh Ebu'lfeth Mâlikî bir gün Ali Çelebi'nin (kaynaklarda "Ali Efendi" yerine "Ali Çelebi" de geçmektedir) ziyaretine gelir. Sohbet başlar, Kınalızâde batı beldelerine dair tarihî, coğrafi bazı bilgiler verir ki, şöhreti bütün doğuda yayılmış olan Ebu'lfeth'i kelimenin tam anlamıyla hayretler içinde bırakır. Hele şehirleri gözüyle görmüş, içinde uzun süre ikamet edip, gezip-dolaşmış gibi tasviri Şeyh'in hayretini büsbütün arttırır. Sabredemeyerek; "Efendi, siz bu memleketleri ne zaman gördünüz?" diye sorar. Kınalızâde ise, Şeyh'in bu sorusuna; "Oralara gitmedik, fakat kitaplarda gördük," sözüyle mukabele eder.

Mısır'a yeni gittiği zaman da, ilim ve fazileti, fesahat ve belâgatı ile bölgede ün yapmış olan Bekrizâde, gelişini tebrik için Kınalızâde'nin makamına varır. Sohbet esnasında Kınalızâde o kadar fasih, o kadar beliğ bir lisan ile konuşur ki, Bekrizâde buna mukabelede aciz kalır, aczinden dolayı da konuşurken kekelemeye başlar.

Kısacası Kınalızâde Ali Efendi, görevli olarak gittiği her yerde ilmi ehliyetini ispat etmiş, bölge ahalisinden tahminin üstünde hürmet ve muhabbet görmüştür.

YOKSULLUK DÖNEMİNDE

İlmî tetebbû ve müzakere ile meşgul olduğu zamanların haricinde, karşımızda az konuşan, çok düşünen bir Kınalızâde vardır. Meşrebi edep dairesinde lâubalidir. Dünya, onun kalbine giremediğinden geçmişten kederlenmez, gelecekte de ümitsizliğe düşmez. Herkese merhametli muamele eder, hiçbir kimseyi incitmemeye çalışırdı. Fakirlik acı ve sıkıntılarını kendi de yaşadığından, özellikle fakirlerin gönüllerini incitmemeye son derece itina gösterirdi.

Kam, Kınalızâde'nin çile çekmeden, birden büyük bir alim olarak ortaya çıkıvermediğini, onun da yoksulluğun ne olduğunu bildiğini, bu sebeple insanları horlamaktan sakındığını, ama kendisinin de horlanmak istemediğini şu olayla anlatır:

Kınalızâde, henüz fakir ve yoksulluk döneminde iken, bir gün cuma namazı için camiye gider, safların birine sokulup oturur. Yanına surre devesi⁴ gibi donanmış, kelli-felli bir ağa gelir. Ali Efendi pejmurde denebilecek bir kıyafette olduğundan, ağa hazretleri fakirlik ve meskenet kendine de bulaşır korkusuyla ikide bir elbiselerine dikkat edip, Kınalızâde'ye dokunmamaya itina gösterir. Ve; "Biz hazretin yanında ne işin var?" gibi sözler edercesine iğneleyici bakışlarla Çelebi'yi mütemadiyen rahatsız eder. Kınalızâde bu mağrur adamın böylesine küstahça tutumundan çok müteessir olur. Fakat ne yapsın?.. Mecburen boynunu büküp susar. Aradan birkaç yıl geçer, Çelebi'ye ikbal kapıları açılırken, kibir sahibi ağa acınacak bir hale düşmüştür. Kınalızâde, başından geçen bu üzücü hadiseyi kolay kolay unutmaz. Sonraki yıllarda da yeri geldikçe dostlarına bu olayı naklederek onları gönül kırmaktan sakındırmaya çalışmıştır.

HAFIZA GÜCÜ VE EDEBİ YÖNÜ

Kınalızâde'nin hafızası da gayet kuvvetli idi. Ezberinde Türkçe, Arapça pek çok şiir ve vecize olduğundan, hemen her sözünü ayet ve hadislerden başka, güzel şiir ve vecizelerle de süsler, iddiasını sayısız aklî ve naklî delillerle ispat ederdi. Başından geçen şu hadise onun hafıza gücünü çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Delikanlı Ali, Isparta'da arkadaşlarıyla bir geziye çıkmıştır. Arkadaşlarından biri de Molla Cami'nin Baharistan'ını yanında götürmüştür. Ali Efendi bu kitabı o zamana kadar hiç görmediğinden, alıp hemen mütalâasına koyulur. Aradan biraz vakit geçer, arkadaşları; "Nasıl, kitaptaki hikâyeleri gördün mü?" diye sorduğunda, o da cevap olarak; "Evet, hem gördüm, hem de ezberledim," der. Bu sözü üzerine arkadaşlarının alaycı bakışları, üzerinde toplanır. Bu bakışların manasını pek iyi kavrayan Kınalızâde, Baharistan'ın birçok yerini ezbere okuyarak arkadaşlarını özür dilemek mecburiyetinde bırakır.

Ferit Kam, Kınalızâde'nin edebî yönünün ise, ayrıca araştırılmaya değer olduğunu belirterek, onun İslâmî Türk Edebiyatına "muamma"⁵ türünü kazandıran iki simadan biri olduğunu söyler⁶. Kınalızâde Edirne'de danışmen⁷ olarak çalışırken Şair Emîrî ile tanışır. Emîri muamma meraklısı olduğundan, bu merakını ona da sirayet ettirmiştir. Bu iki şair, Nişabur'lu Mîr Hüseyin'in Muamma Risalesi'ni ele geçirip iki günde istinsah ederler. Bundan sonra, bu hevesle kendileri de birçok muamma söylerler. Osmanlı şairleri arasında o zamana kadar muamma merakı yoktur. Onları bu hevese düşüren; Emîrî ile Kınalızâde olmuştur.

4 Osmanlı döneminde Padişah tarafından hac zamanlarında Mekke ve Medine'ye her yıl gönderilen para yüklü deve.

5 Manası gizli, güç anlaşılır söz. Divan Edebiyatı'nda, çözümlenince birinin adı çıkan manzum bilmece.

6 - Bkz. Kam, F., a.g. makale, s. 363-364.

7 Tanzimattan önce Osmanlı toplumunda kadıların yanında stajyer olarak çalışan kimseye verilen isimdir.

F. Kam, Ahlâk-ı Alâî⁸ sahibi Kınalızâde'nin ahlâkta mensup olduğu ekolün ise, Aristoteles tarafından ortaya konup Kant'a gelinceye kadar pek çok filozof tarafından da takib edilmiş olan "mutluluk ekolü" olduğunu belirttikten sonra; "Ali Efendi 'en yüksek iyi'ye ulaşmak için gerekli kuvvetin büyük ekseriyetini teolojik ekolden almakta, her konuyu ayet ve hadislerle süsledikten sonra, kendi mülâhazalarıyla da konuya açıklık ve derinlik kazandırmaktadır,"⁹ der. Öte yandan ruhun varlığını ispat konusunda, ruhun en açık ve en kuvvetli delilini, yine "ruhun kendisi" demek olan "şuur ve istiş'ar" da bulan Kınalızâde'nin bu düşünme tarzı ile Descartes'in "düşünüyorum"u arasında çok önemli bir bağlantı kurar;

"İstiş'ar, nefsin ilm-i huzur ile kendini bilmesi demek olduğundan, Çelebi'nin istiş'arı ile Descartes'in 'düşünüyorum, öyleyse varım' sözü arasında medlûl itibariyle kıl kadar fark yoktur."¹⁰

Netice olarak, Kınalızâde gerçek bir filozof, büyük bir üstadır. Yazdığı şeylerin hepsini gayet güzel bir ilim lisanı ile yazmış, anladığını hakkıyla anlamış, anlatmak istediğini de anlamamak mümkün olmayacak biçimde anlatmıştır. Onun, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesine, hatta zamanında da yaygın ilim dilleri bunlar olmasına rağmen, Ahlâk-ı Alâî'sini Türkçe olarak yazmış olması da, kendi diline verdiği önemi belirtmesi bakımından ayrıca kayda değer bir noktadır¹¹.

Bu vesileyle, büyük filozof ve ahlâkçı Kınalızâde Ali Efendi'yi ve ölümünün 43. yıldönümünde Ferit Kam'ı rahmetle anıyoruz.

8 Bu eserin birinci bölümü Hüseyin Algül tarafından hazırlanarak "Ahlâk-ı Alâî (Ahlâk İlmi)" adı altında, ikinci ve üçüncü bölümü de Ahmet Kahraman tarafından "Devlet ve Aile Ahlâkı" adıyla günümüz türkçesine kazandırılmıştır.

9 Bkz. Kam, F. a.g. makale, s. 368; Ayrıca; Aynî, M. Ali, Türk Ahlâkçıları, İst. 1939, s. 87.

10 Bkz. Kam, F., a.g. makale, s. 369.

11 Kınalızâde'nin Ahlâk-ı Alâî'si ve bunda takib ettiği metod hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Kam, F., yazımızda konu olan makalesi; Kınalızâde Ali Efendi, Ahlâk-ı Alâî (Ahlâk İlmi), Hazırlayan: Hüseyin Algül, Giriş, s. 13-24; Aynî, M. Ali, a.g.e., s. 77-108.